

Андрій ФЛІССАК

**ТОРГОВЕЛЬНО-ЕКОНОМІЧНЕ
СПІВРОБІТНИЦТВО УКРАЇНИ З ФРН:
СТАНОВИЩЕ, ПРОБЛЕМИ
ТА ШЛЯХИ ЇХ ВИРІШЕННЯ**

Офіційно визначене на державному рівні завдання економізації зовнішньополітичних відносин України передбачає необхідність здійснення комплексного підходу до всієї сукупності торговельно-економічних та інвестиційних відносин з іноземними партнерами. При цьому головний пріоритет зовнішньоекономічної політики нашої держави – повноцінна інтеграція у міжнародні фінансово-економічні структури, досягнення ефективного рівня участі у міжнародній кооперації та міжнародному поділі праці. Стратегічним завданням залишається входження на рівноправних засадах до Європейського Співтовариства.

Економічне підґрунтя для створення необхідних передумов щодо набуття Україною статусу члена ЄС вбачають в активному пошуку шляхів ефективної співпраці з європейськими партнерами, поступовій реалізації пропозицій щодо адаптації українського законодавства до європейських стандартів, поліпшенні інвестиційного клімату та вдосконаленні умов щодо підвищення зацікавленості іноземних інвесторів в ефективному розміщенні коштів в Україні.

З огляду на це Україна розраховує на спільні дії і підтримку своїх зусиль з боку країн Європейського Співтовариства. В такому аспекті у сфері зовнішньоекономічних відносин України українсько-німецьке співробітництво можна вважати пріоритетним. По-перше, Федеративна Республіка Німеччини (далі ФРН, Німеччина) – найпотужніша в економічному відношенні держава Європи. По-друге, вона посідає друге місце (після США) серед країн світу за обсягами зовнішньоторговельного обороту: у 2000 р. у світових обсягах експорту на США припадало 12,3%, ФРН – 8,7%, Японію –

© Андрій Фліссак, 2002.

Фліссак Андрій, кандидат економічних наук, доцент, заступник керівника Торговельно-економічної місії в складі Посольства України у ФРН, Україна.

7,5%, а в імпорті частка США становила 18,9%, Німеччини – 7,5%, Японії – 5,7%¹. Ці ж тенденції збереглися і протягом 2001–2002 рр. По-третє, ФРН – один з найбільших торговельних партнерів України, вагомий також її внесок як іноземного інвестора.

Про потенціал Німеччини як зовнішньоекономічного партнера свідчить динаміка її зовнішньоторговельного обороту, що в 2000 р. становив 2 221,5 млрд. нім. марок, а в 2001 р. – 2 322,8 млрд. марок². При цьому позитивне зовнішньоторговельне сальдо становило 115,7 млрд. марок (5,21% від обсягу зовнішньоторговельного обороту) в 2000 р. і 170,3 млрд. марок (7,33%) у 2001 р. Структуру експортно-імпортних операцій ФРН відповідно до частин світу та країн характеризують дані табл. 1.

Таблиця 1

**Структура зовнішньоторговельного обороту
Федеративної Республіки Німеччини по країнах
та частинах світу³, в %**

Частини світу та країни	Експорт з ФРН		Імпорт у ФРН	
	2000 р.	2001 р.	2000 р.	2001 р.
Європа	73,3	72,6	69,6	71,9
<i>у тому числі:</i>				
країни Європейського Співтовариства	56,5	55,2	50,9	52,1
Республіка Польща	2,4	2,4	2,2	2,5
Російська Федерація	1,1	1,6	2,7	2,6
Угорська Республіка	1,7	1,7	2,0	2,2
Україна	0,24	0,32	0,16	0,15
Чеська Республіка	2,1	2,3	2,7	2,6
Африка	1,7	1,9	2,3	2,1
Америка	13,6	14,0	11,3	10,7
<i>у тому числі:</i>				
США	10,3	10,6	8,8	8,3
Азія	10,4	10,6	16,3	14,8
<i>у тому числі:</i>				
КНР	1,6	1,9	3,4	3,6
Японія	2,2	2,1	5,0	4,1
Австралія та Океанія	0,7	0,7	0,3	0,4
ВСЬОГО	100,0	100,0	100,0	100,0

¹ Handelsblatt. – 26/27. – 2001. – № 207. – С. 8.

² Außenhandel. Zusammenfassende Übersichten für die Außenhandel, Fachserie 7, Reihe I, Dezember 2001. – Statistisches Bundesamt, Wiesbaden, 2002. – С. 40.

³ Außenhandel. Zusammenfassende Übersichten für die Außenhandel, Fachserie 7, Reihe I, Dezember 2001. – Statistisches Bundesamt, Wiesbaden, 2002. – С. 41.

Як видно з наведених у табл. 1 даних, Україна на цьому етапі посідає доволі скромне місце в зовнішньоторговельному обороті Німеччини. За даними Федеральної служби статистики ФРН, серед 160 країн світу – торгових партнерів Німеччини, Україна займає в обсягах німецького експорту 45 місце, а в обсягах німецького імпорту – 51 місце.

У той же час частка ФРН у зовнішньоторговельному обороті України значно вища. Так, за даними Державної митної служби України, частка Німеччини в загальних обсягах українського експорту становила у 1999 р. 4,9%, у 2000 р. – 5,1%, у 2001 р. – 4,3%, за січень–лютий 2002 р. – 4,5%, а в загальних обсягах українського імпорту на ФРН припадало у 1999 р. 7,9%, у 2000 р. – 7,4%, у 2001 р. – 8,9%, за січень–лютий 2002 р. – 9,0%. Протягом останніх років Німеччина стабільно посідає друге місце (після Російської Федерації) як зовнішній торговий партнер України. Наведені вище цифри засвідчують, насамперед, про важливість розвитку торговельного співробітництва України з ФРН і про значні потенційні можливості нашої держави в цьому важливому напрямку розвитку зовнішньоекономічної діяльності.

Про стан торгових відносин України з Німеччиною протягом останніх років свідчать результати проведеного аналізу. Загальні показники зовнішньої торгівлі між державами подані в табл. 2.

Таблиця 2

**Загальні показники зовнішньоторговельних операцій
України з Федеративною Республікою Німеччини
за 2000–2001 рр.** (за даними німецької статистики)

№ з/п	Показники	Одиниці виміру	2000 р.	2001 р.	Відхилення 2001 р. щодо 2000 р. (+,-)	
					у сумі	у %
1.	Загальний обсяг зовнішньоторговельного обороту	тис. дол. США	2106952	2565921	+458 969	+21,8
2.	Експорт	тис. дол. США	796516	755 798	-40718	-5,1
3.	Імпорт	тис. дол. США	1310436	1 810123	+499 687	+38,1
4.	Сальдо	тис. дол. США	-513920	-1054325	+540 405	+105,2
5.	Обсяг імпорту на 1 дол. США експорту	дол. США	1,645	2,395	+0,75	+45,6
6.	Процент покриття імпорту експортом	%	60,8	41,7	x	x

Як засвідчують наведені дані, торговельне сальдо між Україною і ФРН залишається від'ємним, причому протягом 2001 р. воно зросло більш ніж у два рази. Відбулось це за рахунок скорочення українського експорту до Німеччини на 40,7 млн. дол. США (-5,1%) щодо рівня 2000 р. і одночасного збільшення на 499,7 млн. дол. (+38,1%) німецького імпорту в Україну. При цьому обсяг німецького імпорту в Україну на 1 дол. українського експорту до ФРН збільшився з 1,645 у 2000 р. до 2,395 у 2001 р., відповідно процент покриття німецького імпорту українським експортом знизився з 60,8% до 41,7%.

Для конкретизації позицій і виявлення факторів, що впливають на такий стан, розглянемо, насамперед, обсяги та структуру українського експорту до Німеччини за видами товарних груп і товарних позицій, відображених у табл. 3.

До позитивних змін у 2001 р., як підтверджують вищенаведені цифри, належить зростання обсягів експорту з України до ФРН харчових і кормових виробів рослинного походження на 52,2% (+11,6 млн. дол.), виробів для промислового використання на 24,0% (+15,5 млн. дол.), готових виробів для кінцевого споживання на 8,7% (+26,7 млн. дол.)⁴. Особливо слід наголосити на позитивній тенденції в загальних обсягах готових виробів (7 + 8 товарні групи): їх частка зросла за 2001 р. з 46,6% до 54,7%, а сума експортованих готових виробів з України до Німеччини збільшилась на 42,2 млн. дол. (+11,4%).

Разом з тим, сумарно обсяги приросту перебиває величина зменшення експорту продукції у групі напівфабрикатів на 40,2%, або на 149,8 млн. дол. Структурні зміни в основних товарних позиціях, що мали визначальний вплив на такий результат, подані у табл. 4.

Як позитивний результат, слід зазначити збільшення поставок продукції легкої промисловості, зміну її частки в загальних обсягах експорту з 38,47% до 44,08%, приріст вартісного показника на 26 млн. дол. (+8,7%). У той же час негативно на загальні обсяги українського експорту до Німеччини у 2001 р. вплинуло значне зменшення у товарній групі «Напівфабрикати», зокрема у таких позиціях, як металобрухт, алюміній і його сплави, мідь та її сплави.

Звідси перший висновок щодо структури і загальних обсягів експорту: зазначені товарні ресурси як стаття експорту вже вичерпали себе і надалі необхідно орієнтуватись на суттєве збільшення експорту готових виробів.

⁴ Збільшення експорту сировинних товарів (5 товарна група) – це результат разових операцій у залишкових запасах товарних позицій, невластивих українському експорту, тому зміну в цій позиції не можна розглядати як типову і потенційно важливу для позитивної динаміки українського експорту.

Таблиця 3

**Загальні показники динаміки обсягів експорту продукції
з України до Федеративної Республіки Німеччини у 2001 р.**
(за даними німецької статистики)

Код товарної групи	Назва товарної групи, товару, продукції	2000 р.		2001 р.		Відхилення: 2001 р. щодо 2000 р. (+, -)	
		у тис. дол. США	питома вага, в %	у тис. дол. США	питома вага, в %	у тис. дол. США	у %
1.	Живі тварини	112	0,01	317	0,04	+205	+183,0
2.	Харчові вироби тваринного походження	5131	0,64	4494	0,59	- 637	-12,4
3.	Харчові та кормові вироби рослинного походження	22319	2,80	33975	4,50	+11656	+52,2
4.	Харчосмакові вироби	6920	0,87	4524	0,60	-2396	-34,6
1-4	Сума продовольчих товарів	34482	4,43	43310	0,57	+8828	+25,6
5.	Сировинні товари	6364	0,80	69593	9,20	+63229	+993,5
6.	Напівфабрикати	373011	46,83	223235	29,54	-149776	- 40,2
7.	Вироби для промислового використання	64843	8,14	80378	10,63	+15535	+24,0
8.	Готові вироби для кінцевого споживання	306451	38,47	333 153	44,08	+26702	+8,7
7+8	Сума готових виробів	371294	46,61	413 531	54,71	+42237	+11,4
5-8	Сума промислових товарів	750669	94,24	706 359	93,46	- 44310	- 5,9
9.	Повернені та замінені товари	11365	1,43	6129	0,81	- 5236	- 46,1
	ВСЬОГО	796 516	100,00	755 798	100,00	- 40718	- 5,1

Таблиця 4

**Структурні зміни обсягів експорту продукції
в основних товарних групах з України
до Федеративної Республіки Німеччини в 2001 р., у %**

Код товарної групи	Назва товарної групи, товару, продукції	2000 р.	2001 р.	Відхилення обсягів експорту: 2001 р. щодо 2000 р. (+, -)
2.	Харчові вироби тваринного походження	0,64	0,59	-12,4
3.	Харчові та кормові вироби рослинного походження	2,80	4,50	+52,2
4.	Харчосмакові вироби	0,87	0,60	-34,6
6.	Напівфабрикати	46,83	29,54	-40,2
у т. ч.	<i>металобрухт</i>	9,07	4,77	-50,1
	<i>алюміній та його сплави</i>	3,02	1,77	-44,3
	<i>мідь і її сплави</i>	17,26	5,53	-69,6
	<i>нікель і його сплави</i>	0,35	0,03	-92,8
7.	Вироби для промислового використання	8,14	10,63	+24,0
у т. ч.	<i>вироби легкої промисловості (текстиль)</i>	0,22	0,21	-7,8
8.	Готові вироби для кінцевого споживання	38,47	44,08	+8,7
у т. ч.	<i>вироби легкої промисловості</i>	28,81	33,06	+8,9
7+8	Сума готових виробів	46,61	54,71	+11,4
5-8	Сума промислових товарів	94,24	93,46	-5,9
у т. ч.	<i>вироби легкої промисловості</i>	29,02	33,28	+8,8
	ВСЬОГО	100,00	100,00	-5,1

Актуальне завдання збільшення експорту продукції значною мірою залежить від пошуку нових форм і методів роботи на німецькому ринку. Один з таких напрямків, котрим займається Торговельно-економічна місія в складі Посольства України в Німеччині, – це виявлення нових ніш і сегментів німецького ринку, на які потенційно можуть орієнтуватись українські експортери. Проте в умовах жорсткої конкуренції зайняти нові позиції на цьому ринку, враховуючи його наповнення, можна лише за рахунок наполегливої та копіткої діяльності українських підприємств і підприємницьких об'єднань. Цього можна досягти, насамперед, за рахунок активізації маркетингової діяльності суб'єктів зовнішньоторговельної діяльності через чітку організацію роботи зі забезпечення експорту продукції, дотримання договірної та платіжної дисципліни, підвищення якості та технічного рівня продукції, оптимізації цінових параметрів.

Щодо цього цікавими є дані з аналізу експорту до ФРН, здійснюваного сусідніми з Україною державами, близькими як за економіко-географічними характеристиками, так і за рівнем розвитку продуктивних сил – Польщею, Російською Федерацією, Словацькою Республікою, Угорською Республікою, Чеською Республікою.

Проведений аналіз засвідчує про різний підхід до формування експортних поставок до Німеччини та різну експортну політику. Характеризується це, насамперед, структурою експорту як за товарними групами, так і відповідно до повної номенклатури. Зокрема, в 2000 р. у загальних обсягах експорту із перелічених країн на ФРН припадало:

- продовольчих товарів – від 0,8% до 6% (Україна – 4,33%);
- сировинних товарів – від 0,4% до 43,3% (Україна – 0,8%, Росія – 43,3%);
- напівфабрикатів – від 2,2% до 47,6% (Україна – 46,8%);
- виробів для промислового використання – від 4,7% до 10,8% (Україна – 8,1%);
- готових виробів для кінцевого споживання – від 7,4% до 92,3% (Україна – 46,6%, Росія – 7,4%).

За перше півріччя 2001 р. значних змін у структурі експорту не відбулось. Зокрема, питома вага товарних груп в експорті становила:

- продовольчих товарів – від 0,6% до 5,87% (Україна – 5,87%);
- сировинних товарів – від 0,3% до 40,2% (Україна – 1,26%);
- напівфабрикатів – від 2,1% до 51,1% (Україна – 31,8%);
- виробів для промислового використання – від 4,3% до 12,85% (Україна – 12,85%);
- готових виробів для кінцевого споживання – від 2,9% до 88,9% (Україна – 47,1%).

Визначальною цифрою в структурі експорту є частка загальної величини готових виробів. Якщо в українському експорті ця частка становила у 2000 р. 46,6%, то в експорті з Польщі – 80,0%, із Чехії – 89,5%, Словаччини – 89,7%, Угорщини – 92,3%. У першому півріччі 2001 р. питома вага загальної суми готових виробів в експорті з України до Німеччини досягла 59,9%, Польщі – 80,9%, Чехії – 89,5%, Словаччини – 91,0%, Угорщини – 93,1%.

Аналіз структури їх поставок до ФРН і потенційних можливостей української промисловості дає змогу зазначити, що у багатьох товарних позиціях експорту вироби українського походження могли б скласти достойну конкуренцію аналогічним товарам зазначених країн. Це стосується виробів з дерева, хімічних напівфабрикатів, виробів із металу та інших, що за рахунок

конкурентних переваг могли б значно потіснити на німецькому ринку таку ж продукцію виробництва країн Східної та Центральної Європи.

Наведені цифри порівняння зі сусідніми з Україною державами дають підстави зробити висновок щодо необхідності формування нових підходів і зміни структури українського експорту до Німеччини. Це питання роботи як центральних органів виконавчої влади, так і обласних державних адміністрацій, їх галузевих управлінь та особливо підприємств і структур підприємницької діяльності, які працюють на зовнішньому ринку.

Щодо співвідношення між українським експортом до ФРН та німецьким імпортом в Україну на даний час (див. табл. 2) залишаються значні диспропорції в темпах зростання експорту проти імпорту. Це значною мірою результат певної сировинної орієнтації вітчизняного експорту та його чутливої залежності від кон'юнктурних коливань. У той же час позитивні тенденції в розвитку української економіки протягом 2000–2001 рр. і відповідне зростання доходів зумовили підвищення попиту на головні статті німецького імпорту (машини та устаткування, автомобілі, побутову та офісну техніку тощо).

Структура німецького імпорту в Україну така: 17,9% – вироби промислового використання (з них 7,6% – тканини), 15,1% – електротехнічне устаткування та обладнання, 16,7% – автомобілі, 4% – сільськогосподарська та харчова продукція, 3,3% – сільськогосподарська техніка. Серед товарних груп товарного імпорту з Німеччини до України⁵ переважають автомобілі, лікарські засоби, нафтопродукти з нафти або бітумних матеріалів, інсектициди, фунгіциди, гербіциди, тканини зі синтетичних комплексних ниток, тканини зі штучних волокон, машини та механізми для збирання та обмолоту сільськогосподарських культур, друкарське устаткування, апарати електричні телефонні та телеграфні для провідникового зв'язку, апаратура для радіотелефонного і радіотелеграфного зв'язку, радіомовлення і телебачення, обладнання для промислового виробництва харчових продуктів, машини для автоматичної обробки інформації. При цьому в німецькому імпорті продукція кінцевого споживання становить 73%, тоді як в українському експорті – лише 44%.

Не наполягаючи на необхідності досягнення в недалекій перспективі торгового паритету України з ФРН, слід акцентувати увагу на важливості оптимізації українського імпорту з Німеччини за рахунок збільшення в ньому питомої ваги машинотехнічної продукції, вкрай потрібної українській промисловості для прискореної модернізації та виходу на світовий ринок з продукцією високого ступеня переробки. Але справа не тільки у структурі та структурній політиці українського експорту. Важливе значення тут мають і результати реформування власності. Нині при визначальній частці недержавної власності у сфері виробництва в Україні за відсутності централізації у сфері зовнішньої торгівлі підприємці ще недостатньо ініціативно, організо-

⁵ За даними Держмитслужби України.

вано та ефективно працюють на зовнішньому ринку. Дається взнаки і відсутність такого досвіду. Цей фактор можна не брати до уваги. Але в умовах реформування економіки та власності проявом господарсько-організаторської функції держави є створення необхідних умов для нормальної підприємницької діяльності, в тому числі й у сфері зовнішньої торгівлі як за рахунок впорядкування внутрішньої системи підтримки зовнішньоекономічної діяльності, так і за рахунок вирішення проблемних питань у цій сфері на міждержавному та міжнародному рівнях.

Аналіз ситуації в системі зовнішньоторговельних відносин України з її зарубіжними партнерами, насамперед на прикладі зовнішньоекономічних відносин з ФРН, свідчить, що нині сформувались такі основні групи факторів негативного впливу на розвиток українсько-німецьких торговельно-економічних відносин:

- **загальні обмежуючі умови** – відсутність членства України у Всесвітній торговій організації (ВТО), повільна імплементація положень Угоди про партнерство і співробітництво між Україною та Європейським Співтовариством (ЄС);
- **фактори внутрішнього характеру** – невирішення або надто повільне вирішення проблеми з відшкодуванням експортерам податку на додану вартість (ПДВ), практично відсутність необхідних механізмів державної підтримки експорту, структурна слабкість українських виробників експортоспроможності продукції;
- **фактори зовнішнього походження** – невідповідність українських і європейських стандартів, нерозвиненість інфраструктури зовнішньоекономічних українських представництв за кордоном, недостатня інформаційна підтримка українського експорту.

Як українським підприємцям, так і центральним законодавчим і виконавчим органам державної влади, обласним державним адміністраціям та їх функціональним і галузевим управлінням необхідно планувати свою діяльність, враховуючи вищеперелічені фактори. Необхідно також враховувати, що в своїх намаганнях закріпитись на німецькому ринку українські експортери мають значні конкурентні переваги, до яких належать високий експортний і науково-технологічний потенціал, порівняно низькі виробничі затрати, вигідне географічне розташування, високий рівень кваліфікації спеціалістів. Слід наголосити, що основою ефективного економічного співробітництва між Україною та ФРН є, насамперед, внутрішньополітична ситуація в Україні, зовнішньополітичні орієнтири держави, політична воля як законодавчої, так і виконавчої влади, правова стабільність і наявність правових гарантій правової безпеки.

Нині можна стверджувати, що значна частина цих складових характерна для України, оскільки за десять років української державності нам вдалось:

- здійснити ряд значних демократичних перетворень;
- зробити вагомі кроки в напрямку формування соціально зорієнтованої ринкової економіки;
- забезпечити внутрішньополітичну стабільність;
- отримати визнання на міжнародному рівні;
- визначитись у стратегії розвитку на тривалу перспективу й участі в міжнародній кооперації та розподілі праці.

Основою подальшого розвитку двохсторонньої торгівлі між Україною та Німеччиною має стати взаємовигідна та взаємодоповнююча кооперація. З цієї точки зору, пріоритетне значення має здобуття нашою країною повноправного членства у Світовій організації торгівлі, а також запровадження сучасної системи сертифікації та стандартизації товарів, що відповідала б європейським вимогам.

Як підтверджує аналіз міждержавних відносин, ФРН активно підтримує економічну стратегію України на політичному рівні. 2001 р. став важливим етапом у розвитку українсько-німецького співробітництва. У грудні минулого року в м. Києві відбулася IV політична консультація на вищому рівні. Серед інших питань, які розглядали, була тема економічного співробітництва між нашими країнами. Вагомими були і рішення: німецька сторона оголосила про відкриття гермесівського плафона (надання страхового поручництва німецького АТ «Гермес» під кредитні лінії в інвестиційні проекти) для України на 2002 р. у розмірі 150 млн. євро. Цей крок розглядають, насамперед, як позитивний політичний сигнал для німецьких інвесторів.

Як один із результатів розширення співпраці України з Німеччиною в напрямку сприяння розвитку підприємницької діяльності, є підписання під час IV політичної консультації на найвищому рівні спільної заяви уряду України та уряду ФРН щодо підтримки Програми заходів із перепідготовки управлінських кадрів для сфери підприємництва в Україні, заяви про наміри між Міністерством аграрної політики України та Федеральним міністерством захисту прав споживачів, продовольства та сільського господарства Німеччини щодо співробітництва у галузі сертифікації сільськогосподарської техніки. Зі свого боку Україна нині робить рішучі кроки до створення загально-визнаних обмежуючих умов для бізнес-діяльності, адаптації національного законодавства, запровадження принципів ефективного приватного підприємництва.

Оптимістично виглядають і результати зовнішньоекономічної діяльності. Активізація економічної діяльності в Україні стимулювала розвиток зовнішньої торгівлі. Так, у 2001 р. зовнішньоторговельний оборот товарів і послуг України становив 36,7 млрд. дол. США і збільшився порівняно з 2000 р. на 10,7%, у т. ч. обсяги експорту збільшилися на 9,7%, імпорту – на 12,0. Сальдо торгового балансу було позитивним і становило майже 2,9 млрд. дол. У зовнішній торгівлі зусилля спрямовувались на формування

якісно нового рівня партнерських стосунків, нового бачення розвитку торговельно-економічних та інвестиційних відносин, побудованих на реалістичній основі відповідно до нагальних потреб національної економіки України, на вироблення системи нових організаційних і фінансово-економічних форм та методів роботи щодо створення умов і зацікавленості підприємців обох країн у розширенні та поглибленні партнерських зв'язків.

Обнадійливі перспективи розвитку торговельних відносин з Німеччиною у 2002 р. Завершено переговори з ЄС щодо пролонгації двосторонньої угоди з Україною з питань торгівлі металургійною продукцією – це дає змогу збільшити постачання до ФРН металургійних виробів, виготовлених в Україні. ЄС з березня минулого року відмінив кількісні обмеження на торгівлю вітчизняною текстильною продукцією. За оцінками фахівців, це дасть змогу збільшити постачання українських текстильних виробів до країн ЄС більш як на 100 млн. дол.

Разом з тим, як видно з проведеного аналізу, залишаються актуальними і необхідними конкретні кроки України в таких напрямках:

- активізації та вдосконалення механізмів державної підтримки експорту за рахунок упровадження більш сприятливих економічних та організаційно-правових умов розвитку українського експорту, механізмів державної фінансової, податкової, страхової, маркетингової та інформаційно-консультативної підтримки українських експортерів;
- усунення перешкод з відшкодування податку на додану вартість експортерам;
- розв'язання проблеми взаємного визнання сертифікатів як однієї з основних передумов для зняття технічних бар'єрів на шляху української продукції на німецький ринок, приведення українських стандартів у відповідність до європейських;
- значної трансформації експортної структури, підвищення конкурентоспроможності експортного потенціалу шляхом модернізації діючих і запровадження нових, експортоспроможних виробництв;
- використання наявних конкурентних переваг української економіки для зростання двохсторонніх торговельно-економічних зв'язків (у тому числі наявності передових науково-технічних розробок в окремих секторах промисловості, існуючої мінерально-сировинної бази, сприятливих природнокліматичних умов, наявності висококваліфікованої робочої сили, вигідного географічного положення);
- зменшення від'ємного зовнішньоторговельного сальдо в українсько-німецькій торгівлі через стимулювання засобами тарифного і нетарифного впливу ввезення в Україну переважно інвестиційних товарів для модернізації української промисловості й створення передумов для зростання експортно-орієнтованих галузей;

- інтенсифікації переговорного процесу з ЄС щодо зняття існуючих торговельних обмежень на поставку товарів українського походження, а також проведення двосторонніх консультацій щодо лібералізації ринку сільськогосподарських товарів;
- розвитку інфраструктури зовнішньоекономічних представництв на основі самоокупності, вироблення механізмів державного впливу та підтримки розвитку мережі зарубіжних представництв українських фірм та об'єднань, ініціювання створення змішаних українсько-німецьких торгових палат для розширення співпраці, особливо у сфері малого та середнього бізнесу;
- забезпечення ефективного рівня інформаційної підтримки українського експорту, вдосконалення виставкової діяльності шляхом залучення як державних, так і громадських коштів для надання підтримки участі українських фірм у найбільших ярмаркових заходах, що проводяться у ФРН.

Окрема проблема торговельно-економічних відносин України з Німеччиною – існування торгових обмежень тарифного, нетарифного і технічного характеру. До товарних груп, що зазнають дискримінації в торгівлі з ФРН, належать такі, як металеві вироби, труби, окремі види хімічної продукції. При цьому функцію гальмування надходження вказаних товарів українського виробництва на німецький ринок виконують антидемпінгові розслідування.

Слід зазначити, що антидемпінгові та антисубвенційні розслідування і відповідні міжнародні переговори – це компетенція Комісії Європейського Союзу, зокрема Генерального директорату торгівлі. Відповідно до цього Німеччина як повноправний член ЄС свою зовнішньоторговельну політику здійснює значною мірою опосередковано, через Комісію Європейського Співтовариства. При цьому уповноваженим від ФРН міністерством з питань підготовки пропозицій та участі в роботі спільного комітету є Федеральне міністерство економіки і технологій Німеччини, зокрема департамент з питань зовнішньоекономічної та європейської політики.

Федеральне міністерство економіки і технологій ФРН проводить широку роботу серед підприємців Німеччини щодо роз'яснення своєї зовнішньоекономічної політики, зокрема щодо захисту ринку від недобросовісної конкуренції (в т. ч. проведення семінарів про застосування антидемпінгових та антисубвенційних заходів для боротьби з недобросовісною конкуренцією на світовому ринку). Але щодо питань проведення антидемпінгових заходів Німеччина діє відповідно до положень Антидемпінгового кодексу Світової організації торгівлі. При цьому слід зазначити, що Німеччина вже кілька років не ініціює нових антидемпінгових розслідувань проти поставок українських товарів, які останнім часом перетворилися в один із серйозних гальмівних факторів нетарифного характеру щодо торгівлі українськими товарами на світовому ринку.

Протягом 1995–2000 рр. та першого півріччя 2001 р. Комісія ЄС здійснювала антидемпінгові, антисубсидійні та спеціальні розслідування стосовно 44 країн⁶, у тому числі найбільше щодо імпорту з таких країн, як Федеративна Республіка Бразилія, Республіка Венесуела, Республіка Індія, КНР, Малайзія, Мексиканські Сполучені Штати, Республіка Польща, Республіка Корея, Російська Федерація, Угорська Республіка та деяких інших. Була серед них і Україна. Результат антидемпінгових дій – прийняття рішення про попередній митний розгляд, зміну податку, припинення поставок відповідних видів продукції.

Разом з цим, як показав аналіз експортних цін на продукцію, що поставляли до ФРН та інших країн ЄС, в ряді випадків антидемпінгові розслідування розпочинали не через порушення Україною антидемпінгового законодавства. Це були суто протекціоністські заходи, спрямовані на захист ринку своїх країн, що підтверджують і незалежні європейські експерти. Однак з метою попередження можливих дій такого характеру з боку Європейської комісії та забезпечення розширення присутності продукції українських підприємств на ринку Німеччини, а також здійснення заходів, спрямованих на захист національного товаровиробника в антидемпінгових розслідуваннях, доцільно:

- удосконалювати структуру українсько-німецької торгівлі, впроваджуючи нові форми торговельних зв'язків, зокрема виробничу кооперацію, співробітництво на компенсаційній основі та організацію спільних виробництв шляхом закупівлі ліцензій;
- звернути увагу суб'єктів підприємницької діяльності різних організаційних форм і форм власності (які мають безпосереднє відношення до виробництва та реалізації чутливої до антидемпінгових розслідувань продукції на зовнішньому ринку) на необхідність вивчення і врахування ними цінових умов на різних секторах ринку як ФРН, так й інших країн ЄС.

Доцільно також на державному рівні приділяти більше уваги здійсненню контрзаходів та антидемпінгових розслідувань щодо постачань на український ринок окремих товарів європейського виробництва.

Торговельно-економічне співробітництво між Україною та Німеччиною регулює і регламентує відповідна договірно-правова база, що налічує близько 50 документів. Переважна більшість з них регулює відносини між нашими країнами в економічній сфері та включає як загальні обмежуючі угоди

⁶ Kommission der Europäischen Gemeinschaften. Mitteilung der Kommission an der Rat «Über die Auswirkungen der Abschaffung des Abgabefreien Warenverkaufs im Innergemeinschaftlichen Reisenverkehr auf die Beschäftigung», Brüssel, den 17.02.1999; Bericht der Kommission «Achtzehnter Jahresbericht der Kommission an das Europäische Parlament über die Antidumping- und Antisubventionsmassnahmen der Gemeinschaft», Brüssel, den 11.07.2000; European Commission, Directorate-General for Trade «Note for the attention of the members of the anti-dumping committee», Brüssels, 2001.

щодо розвитку торговельно-економічного та інвестиційного співробітництва, так і галузеві домовленості щодо специфічних питань співпраці в окремих галузях економічної діяльності.

Зокрема, з 1993 р. діє українсько-німецький Договір про розвиток широкомасштабного співробітництва у сфері економіки, промисловості, науки та техніки, з 1996 р. набули чинності Угода про сприяння здійсненню та взаємний захист інвестицій та Угода про уникнення подвійного оподаткування податків на дохід і майно.

Галузеві угоди охоплюють основні напрямки українсько-німецьких відносин у транспортних галузях, сільському господарстві та енергетиці. Договірні-правова база українсько-німецьких відносин сприяє реалізації стратегічних завдань української економіки шляхом надання з боку ФРН технічної допомоги нашій країні в підготовці кадрів, створенні ринкової інфраструктури, розвитку регіональної співпраці.

Велике значення для розвитку торговельно-економічного та інвестиційного співробітництва між Україною та Німеччиною має діяльність двохсторонніх міжурядових комісій з питань торгово-економічного і науково-технічного співробітництва, інших постійно діючих інститутів, робота економічних форумів, виставок, презентацій. Важливим механізмом регулювання проблем двосторонніх економічних відносин та розширення партнерських стосунків між країнами є українсько-німецька коопераційна рада, завдання якої – розширення перспектив для поглиблення українсько-німецького співробітництва в енергетичній галузі, сільському господарстві, промисловості, туризмі та інших сферах.

Слід зазначити, що в 2001 р. було посилено інтенсивність переговорного процесу між обома країнами в напрямку поглиблення двохстороннього торговельно-економічного та інвестиційного співробітництва, вирішення окремих проблемних питань. Важливою подією стало проведення в липні 2001 р. у м. Одесі шостого засідання українсько-німецької коопераційної ради, в процесі роботи якої були розглянуті актуальні питання українсько-німецького співробітництва, в тому числі щодо розв'язання проблем, пов'язаних із заборгованістю українських підприємств перед ФРН, проаналізовано стан і перспективи співробітництва у сферах двохсторонньої торгівлі, підтримки малого та середнього бізнесу, виставкової діяльності.

У межах шостого засідання коопераційної ради проведені робочі семінари з питань промисловості, сільського господарства та продовольства, будівництва, енергетики і вугільної промисловості, стандартизації та сертифікації і туризму, на яких були розглянуті перспективні проекти співробітництва, зокрема реконструкції Зміївської та Бурштинської ТЕС, кооперації у виробництві сільськогосподарської техніки на підприємствах України, завершення будівництва і впровадження в дію установки з виробництва в Україні вакцин БЦЖ, гармонізації з Європейським Союзом стандартів і сертифікації молочних, м'ясних та олійно-жирових продуктів харчування, запровадження енергозберігаючих технологій у галузі будівництва тощо.

Успішно працює постійна українсько-баварська робоча комісія, діяльність якої спрямована на стимулювання налагодження ділових контактів між баварськими та українськими підприємствами, надання їм відповідної консультативної допомоги, на сприяння з боку баварського уряду участі німецьких енергетичних концернів у приватизаційному процесі енергетичної галузі України. Так, на шостому засіданні постійної українсько-баварської робочої комісії в Мюнхені в червні 2001 р. розглянуті питання розвитку зовнішньоторговельних відносин України з Німеччиною, співробітництва України з міжнародними фінансовими організаціями, в тому числі з Міжнародним валютним фондом, реалізації масштабного проекту Баварського об'єднаного іпотечного банку щодо розширення своєї діяльності в Україні. Активно використовують такі форми сприяння розвитку українсько-німецького торговельно-економічного й інвестиційного співробітництва, як проведення економічних форумів і створення представництв українських підприємств у ФРН. Зокрема, з метою активізації діалогу між німецькими та українськими підприємствами малого та середнього бізнесу в Берліні в 2001 р. на базі відомої фірми «Транза Шпедіціон ГмбХ» створено представництво Українського союзу промисловців та підприємців (УСПП), що успішно здійснює свою діяльність. Цій же меті підпорядковані та налагоджені взаємозв'язки з громадськими організаціями та впливовими економічними угрупованнями Німеччини, такими як Федеральна спілка німецької промисловості, Федеральна спілка оптової та зовнішньої торгівлі, Об'єднання торгово-промислових палат ФРН.

Як українські, так і німецькі підприємці позитивно оцінюють економічні форуми, що періодично відбуваються в Україні та Німеччині. Зокрема, у вересні минулого року в Львові успішно проведений форум для підприємців Львівської області та Саксонії, у листопаді 2001 р. у м. Києві відбулася коопераційна біржа для підприємців аграрного сектора України та Німеччини «Агроконтакти-2001». У листопаді 2001 р. спільно з Товариством «БАО Берлін» та Торгово-промисловою палатою м. Берліна за сприяння представництва УСПП в м. Берліні проведено День економіки України, в якому взяли участь представники бізнесу та органів місцевої виконавчої влади Дніпропетровської, Сумської, Львівської, Одеської і Тернопільської областей. Представники регіонів України вперше були залучені до проведення такого заходу. З німецького боку в Дні економіки України та українсько-німецькій коопераційній біржі взяли участь понад 50 підприємців та представників німецьких фірм. У лютому цього року в межах проведення міжнародної виставки «Баутек» у м. Берліні вперше проведено спеціалізований День економіки України для підприємств будівельної галузі та виробництва будівельних матеріалів. Участь у цьому заході взяли понад 60 українських та близько 100 німецьких фірм. Було досягнуто важливих домовленостей щодо співробітництва у будівельній галузі між українськими та німецькими підприємствами.

Важлива форма роботи під час проведення цих заходів – коопераційні біржі, де підприємці України могли ознайомити потенційних німецьких парт-

нерів зі своїми комерційними пропозиціями та презентувати інвестиційні проекти. Висока активність їх роботи сприяє позитивним результатом у перспективі.

Як один з ефективних методів роботи у налагодженні співпраці в сучасних умовах визнано встановлення прямих контактів між підприємствами. Тому значну увагу зараз приділяють саме розвитку міжрегіонального співробітництва. Традиційно тісні економічні відносини мають регіони України та Баварія. Вагомий внесок у торгівлі між нашими країнами земель Баден-Вюртемберг і Північний Рейн-Вестфалія. Активні економічні відносини розвиваються між регіонами України та Саксонією, Бранденбургом.

Розвитку даної проблеми сприяв економічний форум «Міжрегіональна кооперація землі Саксонія-Ангальт з Україною: потенціал, шанси, ризики», проведений у березні 2002 р. у м. Магдебург (земля Саксонія-Ангальт) Міністерством економіки і технологій землі Саксонія-Ангальт спільно з Німецько-українським форумом за підтримки Посольства України у Німеччині, в роботі якого взяли участь представники Міністерства економіки і технологій землі Саксонія-Ангальт, Інституту структурної політики і сприяння економічному розвитку Гале-Лейпциг, представництва в Німеччині УСПП (Українського союзу промисловців і підприємців), підприємств, консалтингових та аудиторських фірм землі Саксонія-Ангальт, Донецького регіонального українсько-німецького бізнес-центру.

На німецько-українському форумі було презентовано Харківську, Дніпропетровську та Полтавську області, їх економічний потенціал, місце і значення в регіональному розподілі праці в Україні, взаємозв'язки з підприємствами Німеччини. Учасники ще раз наголосили на актуальності створення спільних українсько-німецьких торговельних палат для розширення співпраці, особливо у сфері малого та середнього бізнесу. Визнали за доцільне у розвитку партнерських відносин між підприємцями України і ФРН йти шляхом створення пулів (об'єднань) українсько-німецьких підприємств, звернули увагу на необхідності посилення підготовки менеджерів для українських фірм для керівництва різними ланками підприємства, особливо у галузі маркетингу з активізацією використання для цього коштів, передбачених Федеральними урядовими програмами (для країн-кандидатів на вступ до ЄС) на підготовку менеджерів для українських підприємств.

Ми вважаємо, що з метою поступового нарощення зовнішньоторговельного обороту на рівні регіонів, збільшення експорту продукції та завоювання нових сегментів ринку Німеччини доцільно створити банк даних про експортоспроможну продукцію підприємств області з коментарями виробника щодо реального та потенційних зарубіжних ринків збуту, перспективою їх використання чи освоєння, проблемами на цьому шляху. Це можливо реалізувати через запровадження механізму щоквартального надання експортерами регіону (області) інформації про наявні для реалізації обсяги експортоспроможної продукції та її поширення через Торгово-економічні місії в складі посольств України за кордоном серед потенційних іноземних парт-

нерів (крім того, можливе використання мережі Інтернет). Актуальним залишається питання впровадження заходів щодо формування повноцінних кваліфікованих служб зовнішньоекономічної діяльності та маркетингу на підприємствах, які є основними експортерами в областях, із залученням до цієї роботи спеціалістів вузів, розташованих на їх території. Крім того, робота економічних служб органів влади та підприємств в областях має бути спрямована на визначення господарських об'єктів для інтеграції в межах цільових комплексних програм повного циклу в найперспективніших напрямках виробництва конкурентоспроможної продукції на основі використання місцевих сировинних ресурсів.

Як підсумок у розгляді питання розширення українсько-німецького торговельно-економічного співробітництва та поступового нарощення присутності української продукції і товарів на німецькому ринку, слід наголосити, що, незважаючи на ряд існуючих у цій сфері проблем і факторів, що до цього часу певною мірою негативно впливали на стан українського експорту до ФРН, українська економіка – це об'єкт підвищеного інтересу з боку німецьких підприємців.